

Dr. sc. Neven Hrvatić, doc.
Filozofski fakultet Zagreb
Odsjek za pedagogiju

DOMSKA PEDAGOGIJA: OD TEORIJE DO ODGOJNE PRAKSE

Određujući domsku pedagogiju kao znanstvenu pedagoškijsku disciplinu koja proučava i unapređuje rad u domovima, ne možemo zanemariti njenu teorijsku autonomnost kroz predmetno-metodološku utemeljenost i povezanost s drugim pedagoškijskim disciplinama. Kao i kod mnogih pedagoškijskih disciplina, praksa je prethodila teorijskom utemeljenju, tako da domovi imaju dugu povijest, a njihovo mjesto i uloga relevantna su i danas. Ciljevi i sadržaj domske pedagogije određeni su teorijskim polazištima (znanstvenim, svjetonazornim, specifično pedagoškim...), društvenim mijenama i inovacijskim postignućima u domskoj praksi. To je jedan od razloga što je domska pedagogija danas (i u Hrvatskoj) utemeljena poglavito kao normativno-pedagoškijska disciplina i često je isticana njena deskriptivna i praktična usmjerenost.

Takva sastavnica domske pedagogije umnogome određuje i domsku odgojnu praksu, ustroj i zadaće, funkcije, sadržaj, organizacijske oblike, metodiku odgojnog rada...

Novi pristup (odgojni, obrazovni, socijalni) podrazumijeva demokratski, pluralistički, partnerski odnos u kojem će se primjenivati različiti modeli prema potrebama i mogućnostima odgajnika. Analizirajući neka svjetska iskustva, možemo vidjeti da se upravo kroz domski odgoj reflektiraju brojne društvene promjene. Već je Hansen 1988. godine dao zanimljivu komparativnu analizu domskog, institucionalnog odgoja koncentrirajući se na četiri kategorije (neposredan rad s djecom, indirektan rad, planiranje i administrativne djelatnosti, dok je Fulcherov komparativni model ukazao na brojne promjene domskog odgoja u svijetu koji se mijenja. Konceptualne osnove domskog odgoja, na novim osnovama, mogu se strukturirati u kontekstu procesnih varijabli: dom, odgajnik (učenik), odgajatelj, okruženje. Odgojna praksa u domovima pretpostavlja primjenu različitih modela (prema mogućnostima i potrebama odgajnika), koji će se provoditi kroz demokratski, partnerski i pluralistički odnos.

I. PROSLOV

Određujući domsku pedagogiju kao znanstvenu pedagoškijsku disciplinu koja proučava i unapređuje rad u domovima, ne možemo zanemariti njenu teorijsku autonomnost kroz predmetno-metodološku utemeljenost i povezanost s drugim pedagoškijskim disciplinama.

Kao i kod drugih pedagoških disciplina, praksa je prethodila teorijskom utemeljenju.

Pojavu domova, uz postanak pojedinih filozofskih škola (u antičko doba), srednjovjekovnih domova-internata uz crkvene škole, humanističkih škola-internata..., nije pratila i primjerena teorijska misao. Činjenica je da gotovo ne postoji društvo koje nije poznavalo neke oblike domskog odgoja, a njihovo mjesto i uloga relevantna je i danas. Domski odgoj nije istražen kao školski, a predmet domske pedagogije nije sagledavan cjelovito i kompleksno.

Domska pedagogija često je tretirana kao "popratna" pedagoška disciplina i posebno na teorijsko-znanstvenom području potiskivana. To je jedan od razloga što je domska pedagogija danas (i u Hrvatskoj) utemeljena poglavito kao **normativno-pedagoška** disciplina i često je isticana njena deskriptivna i praktična usmjerenost.

Takva sastavnica domske pedagogije mnogome određuje i domsku odgojnu praksu, ustroj i zadaće, funkcije, sadržaj, organizacijske oblike i metodiku odgojnog rada. Domska pedagogija u Hrvatskoj bilo je i predominantno usmjerena na područje učeničkih domova, što je dodatno sužavalo značajan kompleks teorijskih i praktičnih pitanja i problema. Premalo se isticala odgojna praksa dječijih, specijalnih i domova za "preodgoj" ..., koja je povijesno bila vrlo značajna i u europskom kontekstu¹.

Pomak i uspostavljanje aktivnog odnosa prema domskoj pedagogiji proizlazi iz potrebe:

- za primjenom specifičnih odgojnih pristupa i organizacijskih modela s obzirom na različite vrste domova;
- za unapređenjem kvalitete domskog odgoja ;
- za osiguranjem i poboljšanjem interakcije unutar domske zajednice: odgajatelj, dom, okruženje.

II. NOVI RAZVOJI DOMSKE PEDAGOGIJE

Cilj (i sadržaji) domske pedagogije određen je teorijskim polazištima (znanstvenim, svjetonazornim, specifično pedagoškim...), društvenim mijenama i inovacijskim postignućima u domskoj praksi.

¹ U Dubrovniku je već 1432. godine otvoren dom, ustanova za odgoj napuštene, a kasnije uglavnom "nezakonito" rođene djece: Milosrdni zavod za siću zapuštenu dječicu (nahode), poznat pod nazivom "Ospedale della Misericordia".

U Zagrebu je 1855. godine otvoren dom, *pjestovaliste* (osnivač i zakladitelj zagrebački nadbiskup Juraj Haulik i dobrotvorno zagrebačko Gospojinsko društvo) za socijalno ugroženu djecu u dobi od 3 do 7 godina.

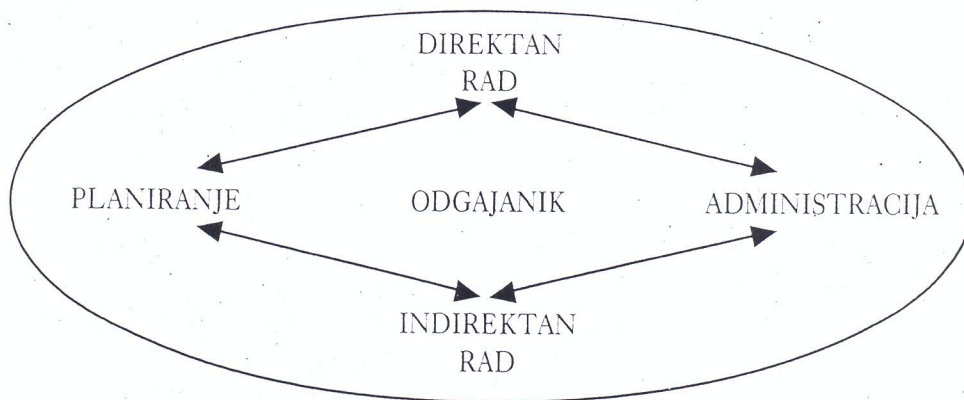
U "zatvorenoj" shemi (koja danas prevladava), takav pristup obuhvaća različite fenomene domskog odgoja: temeljne funkcije doma (socijalna, psihološka, pedagoška), organizaciju, odgojne sadržaje, ulogu odgajatelja, načela, metode i sredstva odgojnog rada, planiranje, praćenje i vrednovanje domske prakse... Ne umanjujući njihov značaj, razvidno je kako su izvan teorijskog i praktičnog dosega ostali brojni fenomeni značajni za domsku pedagogiju. Ne samo zbog činjenice što je danas potreba za institucionalnim smještajem djece i mladih smanjena, a jačaju alternativna rješenja (smještaj u udomiteljske obitelji, život s članovima šire obitelji ili manjim stambenim zajednicama u lokalnoj sredini), pristup domskoj pedagogiji valja rekonceptualizirati

Ako želimo prikazati stanje i perspektive domske pedagogije, važno je naglasiti neke aspekte bitne za unapređivanje kvalitete domskog odgoja. Novi pristup (odgojni, obrazovni, socijalni...) podrazumijeva demokratski, pluralistički, partnerski odnos u kojem će se primjenjivati različiti modeli prema potrebama i mogućnostima odgajanika u domu.

Sastavnica je zajednička, što može omogućiti transfer teorijskih pristupa i aplikativnih modela, a obuhvaća jedinstvo polaznih načela: integraciju, normalizaciju, deinstitutionalizaciju, minimalne intervencije, primjenu najniže razine segregacije i uvažavanje različitosti.

Analizirajući neka svjetska iskustva, možemo vidjeti kako se upravo kroz domski odgoj reflektiraju brojne društvene promjene. Već je Hansen dao zanimljivu komparativnu analizu domskog, institucionalnog odgoja koncentrirajući se na četiri kategorije (shema 1.) i njihov međuodnos:

- planiranje
- direktan (neposredan) rad s djecom (odgajanicima)
- indirektan rad
- administrativne djelatnosti

Shema 1. : KOMPARATIVNE KATEGORIJE DOMSKOG ODGOJA (HANSEN 1988.)

Hansenov model omogućio je stvaranje značajnih smjernica za unapređivanje domskog odgoja u cjelini, kao i svake pojedine kategorije, no pokazao je i manjkavosti, budući da u teorijskom pristupu i istraživanju nisu obuhvaćeni neki bitni aspekti, kao što su: proces socijalizacije i individualizacije u domu, povezanost s okruženjem, socijalna klima u domu...

Tek je komparativni model Fulchera i Ainswortha predstavljen na Internacionalnoj konferenciji o domskoj pedagogiji i skrbi u Glasgowu 1996. godine, ukazao na složenu strukturu i brojne promjene domskog odgoja u svijetu koji se mijenja.

Fulcherov model je relativno cjelovit i konzistentan, a obuhvaća dvanaest komparativnih varijabli koje su u velikoj mjeri usmjerile dalja istraživanja domskog odgoja: *odredbe i fokus socijalne politike, položaj i fizički uvjeti doma, broj i osposobljenost odgajatelja, načini korištenja vremena i aktivnosti, prijem i otpust djece, socijalne navike i sankcije, socijalna klima institucije, povezanost s obitelji, školom i lokalnom zajednicom, kriteriji izvedbe i evaluacije programa, teorijske ili ideološke odrednice, faktor cijene usluga skrbi i odgoja i organizacijske promjene izvan ustanove.*

Fulcherov model u velikoj mjeri korespondira s temeljnim odrednicama razvoja domske pedagogije budući da pretpostavlja interdisciplinarna istraživanja, komparativnu analizu odgojne prakse i naglašava eksplikativne, praktične i futurološke zadaće.

Značajan poticaj razvoju domskog odgoja, kao bitne kategorije društvene pomoći djeci, proizlazi i iz pojačane potrebe kvalitetne skrbi za vrijeme promjena u širem ili užem društvenom okruženju (ratna stradanja, izbjegličke krize, prirodne katastrofe...) kada je važno omogućiti i održati primjerenu brigu za djecu tijekom izvanrednih situacija, poglavito u domskom smještaju.

III. PREMA SUGLASJU TEORIJE I ODGOJNE PRAKSE

Ako domsku pedagogiju pozicioniramo kao znanstvenu disciplinu u okviru sustavne pedagogije, možemo u velikoj mjeri uočiti slične recepcije postmoderne u odnosu teorije i odgojne prakse. Pripadajući sklopu hiperrealnoga, zajednička je osobina i dosadašnjih pristupa domskoj pedagogiji preplitanje znakova i stvarnosti, teorije i empirije/prakse. (Lenzen, 1987., 52)².

Odgoj u domovima već je sa stajališta općih zadataka unaprijed bio ograničen davanjem naputaka ili gotovih rješenja, koja su prečesto onemogućavala kreativno

² Prema tome, teorije sustavne pedagogije iznose priviđenja, utvare, fantazmagorije. "Odgojna stvarnost" o kojoj se tamo govori u duhóznastvenom smislu ili "sistematika opstanka" u egzistencijalno-ontološkom smislu, imaju nadzbiljski karakter. Te su teorije kao skupovi znakova izgubile vezu s bilo kakvim oblikom stvarnosti...(Lenzen, 1987., 52)

planiranje, primjenu i evaluaciju. Već površna analiza posebnih zadataka domske pedagogije (s pozicije društveno instrumentaliziranih rezultata) pokazuje kako su deskriptivni i eksplanacijski zadaci samo djelomično određeni, a klasifikacijski, eksplorativni, eksplikativni i normativni sasvim otvoreni (Mušanović, M., Rosić, V., 1997., 22.). Cjelovit teorijski pristup, prema "proširenim" zadacima domske pedagogije, određuje drugačije odnose unutar korpusa domskog odgoja koji neće petrificirati postojeću odgojnu praksu, već otvoriti nove pravce razvoja, što proizlazi i iz rezultata provedenih istraživanja u svijetu i Hrvatskoj.

Konceptualne osnove domskog odgoja, na novim osnovama, mogu se strukturirati u kontekstu procesnih varijabli: dom, odgajnik (učenik), odgajatelj, okruženje (shema 2.).

PROCESNE VARIJABLE			
DOM	ODGAJANIK (UČENIK)	ODGAJATELJ	OKRUŽENJE
TEORIJSKE ODREDNICE	ODGOJNI SADRŽAJI	PEDAGOŠKA KOMPETENCIJA	POLOŽAJ DOMA I UVJETI RADA
KURIKULUM	ODGOJNA SKUPINA	TIMSKI RAD	POVEZANOST SA ŠKOLOM I LOKALNOM SREDINOM
DRUŠTVENE (IDEOLOŠKE) ODREDNICE	SOCIJALIZACIJA I INDIVIDUALIZACIJA	ODGOJNA SREDSTVA	INTERKULTURALNI PRISTUP
DOMSKO OZRAČJE	SLOBODNE AKTIVNOSTI (VRIJEME)	PRAĆENJE I EVALUACIJA PROGRAMA	SURADANJA S RODITELJIMA

Shema 2.: STRUKTURA DOMSKOG ODGOJA

Bez obzira na donekle različite domske sredine, cjelovit interdisciplinarni pristup pretpostavlja uvažavanje domskog ozračja i slojevitih interakcija dom - okružje.

Posebno je važno poštovati kategoriju "osobnosti" svakog pojedinog doma koja ima više dimenzija:

- stupanj otvorenosti i spontanosti između članova domske zajednice;
- interakcija - u kojoj su mjeri odgajnici (učenici) uključeni u okružje i međusobno se podržavaju;
- održavanje i mijenjanje sustava: pravila kućnog reda, jasnoća očekivanja, stupanj kontrole, spremnost odgajnika za sudjelovanje u promjenama...;
- osobni razvoj - napredovanje pojedinca unutar strukturiranog, domskog okružja i
- poštivanje interkulturalnih razlika između odgajnika u domu.

Novi teorijski pristupi domskoj pedagogiji, kao i metode i kriteriji valjanosti znanstvenih rezultata, nastali su iz domske prakse, životne okoline u kojoj pronalaze cilj i sadržaje (Janich, 1996., 78).³ Složenost domskog odgoja proizlazi iz specifišnjeg ustroja domova, njihove pedagoške, psihološke i socijalne orijentacije, koja tek u kontekstu kurikularnog pristupa može doći do punog izražaja. Domski odgoj ne treba oponašati život u obitelji, niti može nadoknaditi njenu odgojnu funkciju. Odgojna praksa u domovima pretpostavlja primjenu različitih modela (prema mogućnostima i potrebama odgajnika), koji će se provoditi kroz demokratski, partnerski i pluralistički odnos. Tek tada suglasje teorije i odgojne prakse neće biti puka fraza, nego istinski poticaj istraživanju i unapređivanju domske pedagogije i domskog odgoja.

IV. LITERATURA

1. Fulcher, L. (1996), Old and New World (separat), Glasgow, The Centre for Residential Child Care.
2. Hrvatić, N. (1999), Škola i slobodno vrijeme, U: Puževski, V. (ur), *PORUKE - Prema humanoј stvaralačkoј školi našeg vremena*, Križevci, HPKZ-ogranak Križevci.
3. Janich, P. (1996), *Konstruktivismus und Naturerkenntnis*, Frankfurt.
4. Klapan, A., Vrčelj, S. (1991), *Dosezi pedagoške misli o domskom odgoju u Hrvatskoј*, Zagreb, HPKZ.
5. Mušanović, M., Rosić, V. (1997), *Opća pedagogija*, Rijeka, Pedagoški fakultet u Rijeci.
6. Lenzen, D. (1987), Mýtos, Methaper und Simulation. *Zeitschrift für Pädagogik*, 33:41-60.
7. Perotti, A. (1995), *Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje*, Zagreb, Educa.
8. Previšić, V. (2000), Slobodno vrijeme između pedagojske teorije i odgojne prakse, *Napredak*, 4:403-411.
9. Rosić, V. (1995), *Odgajatelj i odgojno obrazovni rad u učeničkim domovima*, Maribor, Pedagoški fakultet u Mariboru.
10. Rosić, V. (2001), *Domski odgoj*, Rijeka, Grafrade.
11. Vukasović, A. (2001), *Pedagogija*, Zagreb, Hrvatski katolički zbor "MI"

Životna okolina je osnova i cilj znanosti, premda se u istraživačkoj i nastavnoj praksi taj aspekt doista u velikoj mjeri prešućuje, a zadaće istraživanja kao znanstveno imanentno postavljanje pitanja za pojedine znanstvenike su znatno mjerodavnije od - u svakom slučaju ipak za većinu znanosti - irelevantne primjene znanosti u svakidašnjem životu (Janich, 1996., 75.)